

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 165.63

ВПЛИВ КУЛЬТУРИ НА СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

THE INFLUENCE OF CULTURE ON THE OUTLOOK OF UKRAINIAN YOUTH

Гришко В. Д.,

нардний артист України, доцент, Національна
музична академія України імені П.І. Чайковського
(Київ, Україна), e-mail: lepan@ukr.net

Шейко В. О.,

народний артист України, доцент кафедри
інструментального та оркестрового виконавства,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна),
e-mail: lepan@ukr.net

Grishko V. D.,

Nardi Artist of Ukraine, Assistant Professor, PI
National Academy of Music of Ukraine Tchaikovsky
(Kyiv, Ukraine), e-mail: lepan@ukr.net

Sheiko V. O.,

People's Artist of Ukraine, Associate Professor
of the Department of Instrumental and Orchestral
Performance, MP Dragomanov National Pedagogical
University (Kyiv, Ukraine), e-mail: lepan@ukr.net

Стаття присвячена дослідженню сучасну концепцію естетичного як соціального феномена, визначенню його специфіки і ролі в становленні духовного життя українського народу. Зосереджується увага на необхідності формування людиною свого цілісного бачення світу. При цьому особливий акцент робиться на розгляд його в онтологічному, гносеологічному, антропологічному та аксіологічному вимірах у контексті культурного сходження людства та зміни філософських парадигм. Проаналізовано сучасний соціокультурний контекст розуміння естетичного, який складається під тиском глобалізації та інформаційної революції, модернізаційних процесів.

Ключові слова: екоософія, естетичне, естетична свідомість, культура, цивілізація, українська нація, постнекласична наука, синергетика, соціокультурний контекст.

The article is devoted to the research of the modern concept of the aesthetic as a social phenomenon, to determine its specificity and role in the spiritual life of the Ukrainian people. The focus is on the need for a person to form a holistic vision of the world. Special emphasis is placed on considering it in ontological, epistemological, anthropological and axiological dimensions in the context of the cultural origin of mankind and changing philosophical paradigms. The contemporary socio-cultural context of understanding the aesthetic, which is under pressure of globalization and information revolution, modernization processes, is analyzed.

Keywords: ecosophy, aesthetic, aesthetic consciousness, culture, civilization, Ukrainian nation, post-classical science, synergetics, socio-cultural context.

Актуальність зумовлена духовними процесами, що відбуваються в Україні, значенням

естетичного для українського соціуму. Українська культура завжди вирізнялась глибоким естетичним компонентом. Враховуючи загальний контекст філософського аналізу проблеми естетичного, проблема естетичного залишається актуальною і невичерпною, як саме життя, в якому воно формується і функціонує. Проблема естетичного належить до ґрунтовних філософських проблем та потребує до себе надзвичайної уваги на кожному новому повороті у розвитку людської цивілізації. Незважаючи на те, що цією проблемою займалися такі науковці, як Л. Левчук, В. Садовський, Г. Волинка, В. Бажанов, А. Лосев, Н. Мозгова, А. Карпенко, М. Попович, Т. Андрущенко і багато ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6], сьогодення вимагає продовження філософської рефлексії, створюючи нові її контексти. Сучасна технікотехнологічна цивілізація виштовхує естетичне з культури, людина ж, яка утверджує себе як особистість, намагається протистояти цьому всіма доступними їй засобами.

Наукова новизна отриманих результатів базується на основі філософського та культурологічного підходів сучасної концепції естетичного як соціального феномена, духовно-аксіологічної та світоглядної детермінанти в нових екзистенційних умовах людства.

Основний зміст. На початок розробки проблематики, пов'язаної з поняттям естетичного, відноситься до ХХ століття. Розмаїття проявів феномену естетичного в його історичній генезі розгортається на різних рівнях природного, суспільного та людського буття, основою чого є соціальна практика. Естетичне розглядається як особлива форма духовно-практичного освоєння дійсності, як процес, продукт і результат адекватного споглядально-чуттєвого, емоційного відображення тієї чи іншої предметності, реалізованої у дійсності в найбільш досконалій формі. Естетичне переживання є вихідним пунктом побудови естетичної картини світу. Таким чином, на відміну від науки, естетика зосереджена на переживаннях, релігійним екстазом, моральним ригоризмом тощо. Наступним складником естетичного є естетичний досвід як сукупність неутилітарних відносин суб'єкта до реальності, що мають споглядальний, такий, що виражає, декорує тощо характер. Естетичний досвід допомагає людині усвідомити своє місце в Універсумі, такою, що не зливається з нею, а має свою особистісну самобутність у загальній структурі буття. Її роль в структурі людської свідомості та співвіднесеність з естетичним досвідом. Через вкрай складну

її структуру і виконувати функції естетична свідомість протягом тривалого часу не виходила на рівень її філософської рефлексії.

Такий компонент естетичного, як сукупність процесів, технологій, інститутів, практик, світосприйняття, що так чи інакше відносяться до актуалізації, реалізації естетичного досвіду людства певного етапу культурно історичного буття. Найбільш повне втілення естетична культура отримує в художній культурі свого часу, тим не менше її аура охоплює практично всі основні сфери життя. Тому історична класифікація культури фактично співпадає з класифікацією історії мистецтва, але охоплює більш широке коло явищ культури і практичного досвіду людини, ніж мистецтвознавство. Практично все буття людини в культурі, її діяльність у культурі виявляються пронизаними естетичними інтуїціями. Однак, квінтесенція естетичних відносин зосереджена у сфері мистецтва, де естетичне функціонує у вигляді художньої форми. Естетичне практично охоплює тією чи іншою мірою всі феномени культури, тобто супроводжує фактично будь-яку діяльність людини.

За все можна вказати на ігровий принцип як на найбільш загальний для всіх сфер культури. Дослідження ігрового початку в культурі було здійснене Гейзінгою. Те, що справжня гра має тісний зв'язок з естетичним, здається очевидним, адже грає утилітарна. Вона приносить її учасникам задоволення. Можна сказати, що гра виникла з об'єктивної необхідності задоволення естетичної потреби людини. Розглядаючи естетичне як ідеал, зазначається необхідність переходу до сфери онтології обов'язку. Естетичне задає реальність, до якої ми мусимо прагнути як люди.

Естетичний ідеал, що змінює історію, це також те, що змінюється історично. Естетичний ідеал не може бути іншим, він завжди розвивається. З одного боку, він є абсолютним, з іншого боку, як історично визначений, естетичний ідеал завжди є відносним. Щоб адекватно оцінити його роль у становленні людини і соціуму, варто зосередити увагу на світоглядній ролі естетичного, і тоді виокремлюються відношення між особистістю, культурою, суспільним життям, які виступають у якості послідовних концентричних кіл, що розходяться від людини, яка удосконалює своє сприйняття світу. Таке розуміння естетичного в суспільстві дозволяє досягнути коректної методологічної позиції у побудові різних рівнів естетичної теорії.

Виявлені історичні, політичні, економічні та соціокультурні передумови зміни парадигми аналізу естетичного, причини переходу від природо відповідного до божественного розуміння естетичного. Криза античного світогляду, пов'язана з неможливістю пояснити світ у парадигмі природо відповідності, спричинила тлумачення як символу невидимої реальності. Особлива увага приділяється релігійному змістові образотворчих мистецтв, що наділяються такими основними функціями, як просвіта неписьменних, увічнення

історичних подій. Красу архітектури вбачають не в архітектурно-конструктивних рішеннях, а у прикрасі храму. Буття естетичного для середньовічної людини – це її існування у просторі, який завжди виявлявся співбуттям часу. Його алегоричність і символізм виявилися однією із засад розвитку двох напрямів у розумінні естетичного – релігійного і світського.

Розум і наука проголошуються вирішальними у пізнанні природного порядку, що відповідає справжній природі людини і суспільства. Раціоналізм стає філософською основою світогляду епохи Просвітництва. Пора Просвітництва вимагала нової освіченої людини, яка формується завдяки вихованню. Проблема пристрастей проголошувалась полем інтелектуальної битви між розумом і тілом на користь першого, але й вперше поняття естетичного стало загально визнаним терміном, що пов'язувався із розумом, морально-етичним початком. Саме у Гердера починає складатися поняття світової культури та інше важливе відкриття – поняття народності. Він був одним із тих філософів, які усвідомили і сформулювали тезу про єдність мови й свідомості.

Німецька класична філософія є поворотним пунктом для розвитку філософської думки. Таку роль вона відіграла саме завдяки величезній роботі щодо раціоналізації та систематизації філософських знань, передусім, у сфері теорії пізнання. Поштовх для наступних філософських досліджень надало виявлення ірраціонального початку в самому серці "німецької класичної" філософської проблематики. Це – принципова неможливість остаточно раціоналізувати етичний первінь. Криза раціонального змусила звернути більш ретельну увагу на естетичне як одне з найбільш важливих феноменів, що не можуть бути раціоналізовані, і водночас естетичне є самодостатнім. Це спонукає до погляду на естетику як на одну з базових філософських дисциплін вже у самій німецькій класичній філософії.

Якщо з позицій теорії пізнання між абсолютним духом та історичним досвідом конкретної людини набагато більше відмінного, то з точки зору естетики Гегель визнає своєрідну, але і цілком органічну єдність форми і змісту, загального і конкретного. Усе це у тому, що на відміну від інших філософських дисциплін, де ідеалістична позиція означала неминучий есенціалізм, то в естетиці орієнтація на ідеал властива усім різновидам філософії естетичного. Дослідники філософії Гегеля називають естетичний ідеал синтезом сьогодні і завтра. Естетичний ідеал тісно пов'язаний і з суспільним, і з етичним ідеалами. Естетичний ідеал не лише виражає суть естетичного, але й суть самої історичної доби.

В кінці ХХ ст. філософська думка звертає увагу на ситуацію, коли в свідомості руйнується і зникає система символічних протилежностей, коли принцип опозиції та закон виключеного третього втрачає силу. Аналізується полісемантична природа поняття постмодернізм. Зазначається широкий діапазон його використання в сучас-

ному гуманітарному знанні: від позначення новітніх напрямків у мистецтві та описання відповідного історичного періоду до фіксації тієї філософської позиції, яка спрямована на розвінчання загальноприйнятих в попередній традиції положень про реальність, знання. При цьому пафос постмодерністського мислення є незмінним і передбачає новий погляд на ідеї та моделі діяльності, що залишились від минулої епохи. На відміну від інших спроб переосмислити минуле, постмодернізм не намагається замінити одну істину іншою, естетичного загалом, іншим, старий життєвий ідеал – новим.

Квінтесенцією постмодерністського устрою життя є Інтернет. Це простір, де постмодернізм репрезентований найбільш розгорнуто і за формою найбільш адекватно: увійшовши в Інтернет, людина занурюється в суть постмодерністської епохи у всій її філософсько-світоглядній і антропологічній специфіці. Автором розглянуто основні риси і методологічні принципи постмодернізму, сформульовані його представниками Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Ж. Ф. Ліотарта ін, крізь призму естетичного. У проєкті Просвітництва філософія змогла стати тим, що визначає образ доби, а сама доба стала формою реалізації цієї філософії. Втрата авторитарних метафізичних стандартів, що зумовила кризу європейської культури, зробила цих мислителів виразниками сучасної і постсучасної свідомості. Естетичний вимір передбачає наведення мостів між високою, елітарною і масовою культурами, поворот і зацікавленість традиціями, відтворення в мистецтві специфічної дійсності. Осмислення естетичного у філософії і культурі постмодернізму, як іманентного життєвому світу особистості в усій його багатогранності, відображає сучасний стан людини у світі та пошук нею власної духовності, хаотичності світу у його можливих вимірах. Естетичне, будучи чинником комунікації, поєднує як по горизонталі – через діалог різних культур, долає перешкоди на шляху міжособистісної комунікації, так і по вертикалі – через історію естетичного самовизначення людства. Мова естетичного виступає як шлях до подолання ізоляваності та закритості особистісних світів, як здатність сприйняття Іншого.

Аналіз особливості естетичного відношення молоді, до дійсності, залучення їх до системи естетичних цінностей, формування здатності особистості до естетичного сприйняття і переживання, внутрішньої потреби в творчості за законами краси, створення естетичних цінностей як у мистецтві, так і в інших сферах людської діяльності. Розвиток поняття естетичне виховання, починаючи з Шіллера, простежувався на рівні світової та вітчизняної філософської і педагогічної думки. Серйозний внесок у розвиток ідей естетичного виховання зробили українські мислителі В. Вернадський, Б. Грінченко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Леся Українка, І. Франко, Т. Шевченко та ін. У їх роботах простежується динаміка розвитку

поняття естетичне виховання, що пов'язується з визначенням гармонійно розвиненої особистості, з необхідністю вивчення історії мистецтва, із включенням естетичного виховання до системи як загальної, так і педагогічної освіти. Зразком естетичного виховання в Україні була Києво-Могилянська академія, яка спиралась на досвід європейських вищих шкіл, недільні школи, братські школи, а з другої половини ХІХ ст. – Ніжинський, Глухівський педагогічні інститути. Показовими тут були не лише навчальні курси з основ естетики та естетичного виховання, але й позакласна діяльність. Функціонування цієї системи передбачає використання творчого підходу до будь-якого виду діяльності молоді, розмаїття форм і методів пробудження їхнього інтересу до естетичної творчості, а також здійснення педагогічного контролю за соціально-цінною діяльністю учнів у процесі позакласної та позашкільної роботи, організації дозвілля дітей різного віку. У педагогічній літературі існують різні думки про засоби досягнення естетичного розвитку особистості в освітньо-виховному процесі у вищах. Функція цілеспрямованого формування естетичної культури особистості студента належить предметам естетичного циклу. Деякі дослідники стверджують, що естетичний потенціал містять у собі всі предмети гуманітарного циклу. В той же час предмети психологопедагогічного та природничо-наукового циклів залишаються досить далекими від естетики в сучасному освітньо-виховному процесі. Шкільна освіта не виявляє особливої зацікавленості у повноцінній естетичній діяльності учнів і не стимулює дітей до її продуктивного освоєння. Серед багатьох форм організації естетичного виховання студентської молоді найбільш потужними для будь-якого вища є відвідування музеїв з подальшим обговоренням цінностей мистецтва. Студенти наполегливі у своїх бажаннях пізнати нове, розібратися у явищах життя, художньої культури. Вони категоричні у судженнях, не завжди можуть прийти до правильного висновку, погляду на окремі явища культури. Усі засоби та форми естетичного виховання можна використовувати, якщо вони збагачують естетичну культуру молоді, розвивають у неї естетичні смаки, творчу активність, допомагають перетворенню знань у переконання. Соціологи вказують на зв'язок естетичного інтересу особистості з об'єктивними умовами життя, а естетичний інтерес визначається як специфічне ставлення особистості до навколишнього світу, викликане активним її бажанням оволодіти конкретними естетичними об'єктами. Використання цих форм та засобів естетичного виховання у вищах потребують чіткого виділення основних цілей та завдань на кожний навчальний рік. Значне місце в естетичному вихованні засобами залучення до культури займають екскурсії до культурних центрів, колективний перегляд фільмів та вистав з подальшим їх обговоренням. У свою чергу, естетичне виховання у вищах, зокрема використання образно-естетичної складової в

лекційному викладанні та навчальних текстах, сприяє посиленню дієвості навчального процесу та поглибленню розуміння, засвоєння навчального матеріалу та його збереженню в довготривалій пам'яті.

Список використаних джерел

1. Андрущенко Т. Духовні цінності студентської молоді: сутність, структура, пріоритети // Гілея: історія. Політологія. Філософія: зб. наук. праць. Вип.11. – К., 2008. – С.271–280.
2. Мозгова Н.Г. Логіко-гносеологічна проблематика в київській духовно-академічній філософії XIX – початку XX ст. / Н.Г. Мозгова. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005.
3. Садовский В.Н. В.А. Смирнов и логико-философское сообщество второй половины XX века / В.Н. Садовский // Логико-философские труды В. А. Смирнова. – М.: Едитоал УРСС, 2010.
4. Карпенко А.С. Логика в России / А.С. Карпенко // Новая философская энциклопедия. – М.: Мысль, 2001. – Т.2. – С.409–414.
5. Лахути Д.Г. Сталин и логика / Д.Г. Лахути // Вопросы философии. – 2004. – №4. – С.164–169.
6. Бажанов В.А. Прерванный полет. История университетской философии и логики в России / В.А. Бажанов; МГУ. – М.: Изд-во МГУ, 1995.

References

1. Andruschenko T. Spiritual values of student youth: essence, structure, priorities // Gilea: history. Politology. Philosophy: Coll. of sciences. wash. No.11. - K., 2008. - P.271-280.
2. Mozgova N. G. Logical-epistemological issues in the Kiev spiritual-academic philosophy of the XIX - early XX centuries. / N.G. Brainstorming. - K.: NPU named after M.P. Drahomanov, 2005.
3. Sadovsky V. N. V.A. Smirnov and the Logical and Philosophical Community of the Second Half of the Twentieth Century / V.N. Sadovsky // Logic-philosophical writings of V. A. Smirnova. - M.: Editioal URSSS, 2010.
4. Karpenko A. S. Logic in Russia / A.S. Karpenko // The New Philosophical Encyclopedia. - M.: Thought, 2001. - Vol.2. - P.409-414.
5. 10. Lakhuti D. G. Stalin and logic. Lakhuti // Questions of philosophy. - 2004. - №4. - P.164-169.
6. Bazhanov V. A. Interrupted flight. The History of University Philosophy and Logic in Russia / V.A. Bazhanov; MSU. - M.: Publishing House of Moscow State University, 1995. – 107 p.